

Inseguretat subjectiva i experiències amb el delicte: actituds respecte de la seguretat a Ciutat de Mèxic¹

LUIS GONZÁLEZ PLACENCIA

Sociòleg del dret i psicòleg de la Universitat Autònoma Metropolitana,
Azcapotzalco (Mèxic)

RICARDO RODRÍGUEZ LUNA²

Advocat i becari de Conacyt per al projecte Ciutats segures

247

1. INTRODUCCIÓ

Amb la finalitat d'explorar les relacions entre l'actitud respecte a la seguretat pública i les experiències relacionades amb el delicte, nou-centes persones seleccionades aleatòriament entre homes i dones de més de divuit anys van ser entrevistades en el marc d'una investigació transversal exploradora realitzada a Ciutat de Mèxic entre juliol i octubre de 1998. L'actitud es va mesurar a través d'una escala de tipus Likert, de vint-i-quatre reactius, construïda expressament (confiança Guttman = 82) a partir de quatre indicadors destinats a mesurar l'actitud respecte a la mateixa colònia, la zona de treball, la seguretat a la ciutat i la policia. La informació es va obtenir mitjançant una cèdula annexa a l'instrument en la qual es va explorar l'experiència amb el delicte, en dos nivells principals. El primer està relacionat amb: a) l'experiència pròpia respecte a la delinqüència (victimització directa), b) la informació dels mateixos subjectes sobre delictes patits per persones pròximes (victimització indirecta) i c) la informació que s'obté sobre la delinqüència a través dels mitjans de comunicació (experiència mediatitzada). El segon nivell va explorar modificacions de conducta com a conseqüència, presumiblement, del temor davant del delicte, com ara la prevenció de situacions, l'autoprotecció preventiva i la participació social amb finalitats de prevenció. Els resultats van mostrar relacions dèbils entre les variables i van aportar evidències per a

1. Aquest article reorganitza les dades d'una investigació feta a Ciutat de Mèxic entre juliol i octubre de 1998, amb fons de la Fundació Rafael Preciado Hernández. El text complet està publicat a GONZÁLEZ PLACENCIA, L. *La inseguridad subjetiva en la ciudad de México: estudio exploratorio acerca de los capitalinos frente a la seguridad pública en el distrito federal*. Mèxic: Fundació Rafael Preciado, sèrie Documentos de Trabajo, núm. 21, 1998.

2. Així mateix, és director de la línia d'investigació *Percepció ciutadana de la inseguretat* en el projecte Ciutats segures del grup d'investigació Dret i Control Social del Departament de Dret de la mateixa Universitat.

establir la hipòtesi que la inseguretat subjectiva està relacionada amb factors diferents de l'experiència amb el delicte.

2. PREMISSES TEÒRIQUES

248

Contínuament es donen a conèixer xifres que fan referència a l'estat de la seguretat pública a Ciutat de Mèxic; tanmateix, no és freqüent trobar anàlisis orientades a explorar les relacions que aquestes dades podrien tenir amb altres variables per a entendre-les en un context més ampli. De fet, la mateixa suposició que existeix una relació entre el concepte hipotètic *seguretat pública* i altres fenòmens associats amb la comissió de delictes s'obria fins al punt que no es considera la possibilitat de mesurar fenòmens diferents del que a priori es considera com a *inseguretat pública*.³

A més, com a conseqüència de la necessitat d'obtenir resultats immediats, la major part de les enquestes sobre la matèria se circumscriuen a la col·lecció d'opinions entorn de tòpics relatius a la delinqüència o a les accions policials, de les quals s'informa sense context i en el marc d'una absència total d'interpretació, de manera que es resumeix una relació *isomòrfica* entre l'opinió proporcionada pels enquestats i la manifestació *material* del fenomen que suposadament es mesura.

Certament, encara que el vincle entre seguretat pública i delinqüència no quedi empíricament demostrat, si més no com a punt de partida cal suposar que, teòricament, la qüestió criminal es compon d'altres dimensions a més de la relativa al pla dels esdeveniments delictuosos; com afirma de Leo (1993), és tan imprescindible incorporar la percepció que generen en les persones aquests esdeveniments com les respostes socials que provoca aquesta percepció.

En aquest sentit, i no obstant l'absència d'informacions sobre la validesa o la confiança dels mesuraments, el fet que els resultats generats per les diverses enquestes que s'han portat a terme en els últims anys indiquin que les opinions del públic s'orienten a considerar Ciutat de Mèxic com a insegura,⁴ és una dada que cal tenir en compte. Primer, perquè la constatació empírica d'aquestes opinions sembla que es correspon amb apreciacions teòriques en el sentit d'un increment de la violència a Ciutat de Mèxic (Tenorio, 1996; Ruíz Harrel, 1998). Segon, perquè més enllà de la pretensió —d'altra banda comuna en la premsa— de fer passar els resultats de les enquestes com a indicadors certs de la delinqüència, el que en tot cas es posa de manifest és que cal indagar amb més detall sobre les

3. El cas paradigmàtic potser és el de l'estadística oficial sobre processats i sentenciats, que molt sovint es considera un indicador vàlid de la delinqüència i, com a conseqüència, de l'estat de la seguretat pública en un lloc determinat. Tal com s'ha documentat àmpliament, aquestes dades mesuren, més aviat, la freqüència amb què les persones denuncien els delictes o, en tot cas, la freqüència amb què l'atenció d'aquestes denúncies culmina en l'obertura d'una investigació prèvia i/o d'una sentència, i deixa sense consideració altres qüestions rellevants, com ara la de la delinqüència no denunciada (ANIYAR, 1985), el nombre de casos que malgrat ser denunciats no s'atenen (ZEPEDA, 1998) i les dimensions del delicte de coll blanc (ÁLVAREZ, 1987).

4. És el cas de les enquestes que ha fet anualment el diari *Reforma* a Ciutat de Mèxic, a més d'altres treballs publicats per l'Escola de Treball Social de la Universitat Nacional i per la Divisió de Ciències Socials de la UNAM durant l'any 1998.

relacions entre les opinions emeses i les variables teòricament associades amb el tema del delictes. En altres paraules, les experiències reals de victimització patides pels entrevistats, el coneixement que tenen de l'esdeveniment del delictes i les precaucions que prenen en aquest sentit són el que en principi permetria interpretar en quina mesura la seva actitud respon a aquestes i no a altres variables, l'entitat i la magnitud de les quals es podria obviar.

Aquesta qüestió, que de tan simple com s'ha formulat podria semblar irrellevant, ha provocat, tanmateix, en el si de les posicions criminològiques d'orientació crítica (Baratta, 1993 i 1998; Pavarini, 1993) un replantejament del problema de la prevenció que se sosté, alhora, en la distinció teòrica entre una dimensió objectiva de la seguretat pública, referida a una situació de probabilitat, és a dir quantitativa, en la qual es pot resultar victimitzat, i una més aviat subjectiva, que denota la percepció de la possibilitat, més qualitativa, de patir un delictes.⁵

Seguint aquest raonament, per *seguretat objectiva* s'hauria d'entendre una aproximació basada en dades a partir de les quals es pot calcular, per exemple, el risc que corre una persona de patir un robatori quan es troba en determinades circumstàncies d'espai i de temps, i en cas que es conjuguin certes variables contingents,⁶ cosa que, d'altra banda, només seria possible en la mesura que els esdeveniments que són objecte de predicció són lineals —com en els casos en què s'ha detectat prèviament un *modus operandi*, per exemple—, però, tanmateix, és extremadament limitat en intentar mesurar fenòmens contingents, més aviat caòtics, com els relacionats amb la delinqüència convencional (Kala, 1994; González Vidaurri, Gorenc i Sánchez, 1998). D'altra banda, la teoria del risc ha documentat àmpliament que tota mesura preventiva és insuficient per si mateixa per a abastar totes les possibilitats que s'esdevingui una eventualitat i que, encara que fos possible, aquestes mesures preventives no s'escapen de la *paradoxa de la incertesa*, que planteja que, amb cada intervenció destinada a prevenir un risc, es creen moltes conseqüències imprevistes que constitueixen nous riscos (Beck, 1996).

En canvi, la *seguretat subjectiva* es pot caracteritzar com una variable essencialment psicològica, que per la seva mateixa naturalesa es configura a partir de referents intrasubjectius, remissibles a dades exteriors en la mesura que atorguen la confiança indispensable en l'individu per a generar espais d'acció —psicològica i material— que faciliten el desplegament de la seva conducta. Per això, sentir-se segur no només té a veure amb el sexe o amb l'edat de cadascú, sinó també amb la condició social, el lloc on es viu, l'activitat que es desenvolupa i les relacions

5. Des d'un altre punt de vista, aquesta distinció és compatible amb la que altres autors fan entre les nocions de *risc* i *perill*, segons la qual el risc fa referència a una condició material, mesurable i predecible, mentre que el perill fa referència a una dimensió psicològica més aviat abstracta, no directament mesurable i, per tant, impredecible (Luhman, 1997). Aquestes nocions reconduïxen necessàriament la discussió sobre l'anomenada seguretat pública cap a un debat de més abast, al qual Beck (1996) ha anomenat *societat de risc*, d'acord amb els termes, per exemple, que es tracten al meu treball *Hacia un modelo democrático de seguridad ciudadana: entre la justicia cívica y el sistema penal* (GONZÁLEZ PLACENCIA, 1988).

6. Un exemple hipotètic d'això implicaria tenir la possibilitat de preveure que, a causa de l'observació estadísticament significativa que els divendres entre les 20 h i les 23 h, a les parades d'autobús d'un carrer determinat hi ha atracaments, qui hi sigui en aquestes hores té més probabilitats que l'atraquin.

que es tenen (Pitch, 1994). Seguint aquest raonament, és possible trobar, per exemple, que un individu afirmi sentir-se totalment insegur, malgrat trobar-se en condicions d'extrema seguretat, i, al contrari, que tot i viure en una situació de risc permanent, algú percebi la seva quotidianitat com a absolutament segura.

Naturalment, aquesta sensació de seguretat es construeix a través de l'experiència humana, com a individus i com a espècie, i té a veure amb les experiències viscudes d'una manera directa. Així, per exemple, el fet d'haver patit un atracament motivaria un increment en la percepció de la inseguretat. Però passa el mateix des de les experiències segrestades —institucional, moral, política i, és evident, mediàtica—, les quals, malgrat constituir formes alienades de l'experiència, informen sobre les condicions de l'entorn, de manera que incideixen en l'escurçament o l'eixamplament de l'*Umwelt* de cada individu (Giddens, *op. cit.*; Baratta, 1998). Així, la seguretat subjectiva representa una complexa xarxa d'actituds que donen una idea de la posició en què s'ubica un subjecte respecte al seu entorn, independentment de les condicions reals d'aquest entorn.

Com es pot veure, l'anàlisi de la inseguretat subjectiva té un pes de la màxima importància en relació amb la presa de decisions en política criminal; de fet, cal esperar que en la mesura que se sàpiga quins factors incideixen en la percepció de la gent enfront del problema de la seguretat, es puguin prendre mesures que tendeixin no només —o no necessàriament— a la contenció del delicte.

Les implicacions teòriques que tenen sobre l'anàlisi d'aquest fenomen les reflexions que s'han fet revelen la vastitud d'un camp d'estudi que, en el context nacional, a causa de l'absència d'investigació prèvia, està per construir. Per aquest motiu, i amb la finalitat de generar una primera anàlisi en l'àmbit de Ciutat de Mèxic que pugui servir com a punt de partida de futurs treballs, la investigació es va centrar en l'exploració de les circumstàncies relacionades amb la percepció que els habitants de Ciutat de Mèxic tenen respecte a la seguretat pública, d'acord amb la hipòtesi següent:

H0: hi ha diferències estadísticament significatives entre l'actitud respecte a la seguretat pública i l'experiència que els habitants de més de divuit anys del districte federal mexicà han tingut respecte al delicte.

Particularment en un moment en què el sistema de justícia penal mexicà sembla trobar-se en una situació límit (Tenorio, 1996), el problema de l'absència de legitimitat de les accions de l'Estat davant del delicte fa necessari conèixer què pensa la gent respecte a la seguretat a la ciutat, no només perquè això informaria polítiques públiques més consistents (Kala, 1998), sinó perquè permetria contrastar la magnitud i l'abast de mesures que, malgrat la seva aparent oposició al delicte, han demostrat generar una elevada dosi de violència institucional (Norman, 1997; Young, 1998; Romero, 1998).

3. MÈTODE

Com a conseqüència de l'absència d'antecedents fiables en el mesurament de l'anomenada inseguretat pública, aquesta investigació va plantejar com a problema d'anàlisi la necessitat d'explorar empíricament les possibles relacions que hi ha

entre l'actitud dels ciutadans respecte a la seguretat pública i diverses variables que se suposen teòricament vinculades amb l'experiència que els subjectes han tingut amb el delictes. Tot i que la hipòtesi va ser formulada estadísticament, més que buscar relacions causals entre les variables, el que es va pretendre va ser explorar si hi ha una evidència que refuti la idea que l'actitud respecte a la inseguretat s'explica principalment per la seva relació amb els factors associats a l'experiència de les persones amb els delictes. La intenció de tirar endavant una investigació de tall empíric va trobar suport en dues raons principals: la primera fa referència als problemes per a utilitzar mètodes qualitius en un escenari poc explorat i de la magnitud de Ciutat de Mèxic. La segona raó, relacionada amb la primera, està en el fet que es va considerar útil un estudi que sacrificués l'especificitat de les anàlisis qualitatives a favor d'una visió panoràmica del problema finalitzada amb la construcció de futures hipòtesis de treball. D'altra banda, tot i que sovint es mesura la percepció de les persones a través de les seves opinions, en aquesta investigació es va preferir fer-ho a través de l'anàlisi d'actituds, perquè, a diferència de l'opinió —que és un judici mutable sobre un determinat tòpic—, l'actitud representa una resposta constant enfront d'un objecte, reflex del coneixement que se'n té i de la posició que es manté respecte a aquest objecte (Milburn, 1991).

L'actitud davant de la seguretat pública es va considerar com a variable dependent i, per a aquesta anàlisi, es va definir com la valoració permanent que una persona fa respecte a paràmetres convencionals de seguretat, com ara la possibilitat de deixar o no el cotxe al carrer, transitar a determinades hores per determinats llocs, permetre que els nens juguin en espais públics, portar diners en transports públics i utilitzar els caixers automàtics, entre altres, així com la posició del subjecte envers les tasques de la policia. Es va considerar l'actitud com a favorable quan la persona va estar d'acord que hi ha la possibilitat de fer aquestes pràctiques i que la policia fa bé la seva feina. En sentit invers, l'actitud es va considerar desfavorable quan el subjecte no estava d'acord amb aquesta possibilitat.

L'experiència dels subjectes respecte al delictes es va mesurar en dos nivells principals. D'una banda, l'experiència de victimització pròpiament dita, que alhora es va mesurar en tres subnivells:

- a) experiència directa de victimització, quan el subjecte d'investigació va patir ell mateix algun delictes en l'últim any;
- b) experiència indirecta de victimització, quan el subjecte va saber que altres persones pròximes a ell havien patit un delictes en aquest mateix període, independentment que això sigui cert, i
- c) experiència mediatitzada, mesurada per la freqüència d'exposició a mitjans de comunicació especialitzats en *nota roja* (crònica de successos).

El segon nivell es va adreçar a l'anàlisi de les experiències que van derivar en accions concretes respecte al delictes, també en tres subnivells:

- a) accions preventives, classificades com a *prevenció de situacions*, adreçades a reforçar la seguretat de l'entorn immediat;

- b) autoprotecció preventiva, destinada a avaluar modificacions de comportament, i
- c) participació ciutadana, amb la finalitat de conèixer si els subjectes han tingut una posició activa davant de la inseguretats.

Per a explorar aquestes relacions es va dissenyar una investigació transversal, de secció creuada simple (Gorenc *et al.*, 1985). La justificació d'aquest disseny està en la necessitat d'obtenir en un sol mesurament corbes de freqüència, estimació de mitjanes i relacions que oferissin dades fiables sobre el comportament del fenomen de la inseguretats respecte a les variables en estudi.

La mostra la van constituir nou-centes persones, seleccionades mitjançant un procediment probabilístic aleatori per àrees (Gorenc *et al.*) que va tenir en compte com a únics criteris d'inclusió que els subjectes fossin més grans de divuit anys i que en el moment de contestar el qüestionari es trobessin en els punts prèviament seleccionats en colònies⁷ determinades dins de cadascuna de les setze delegacions polítiques del districte federal. La validesa externa de la investigació es va controlar assignant un nombre proporcional de subjectes seleccionats aleatòriament en cadascun dels punts d'enquesta respecte al total de la població, en cada delegació política —de manera que en les delegacions més poblades es van fer proporcionalment més enquestes— i a través del càlcul d'una mostra basada en el coeficient de viabilitat teòricament establert per a una distribució normal (García, 1970).⁸

Per a obtenir les dades es va utilitzar un qüestionari format per tres apartats. En el primer es va introduir una escala d'actituds de tipus Likert de 24 reactius, construïda específicament per a aquesta investigació i anomenada Escala d'actituds sobre seguretats pública (EASP); el segon va estar constituït per 7 reactius destinats a esbrinar el sexe, l'edat, l'estat civil, l'escolaritat, l'ocupació, els ingressos i la zona de treball de l'enquestat. L'últim apartat el van conformar 6 reactius més per a mesurar les experiències de victimització directa i indirecta dels subjectes de la mostra, així com informació sobre accions concretes per a reforçar la seguretats i la participació ciutadana en l'atenció d'aquest problema.

L'EASP es va construir a partir de quatre indicadors per a mesurar l'actitud davant de la seguretats en la colònia de residència, on es treballa, sobre aspectes generals de la seguretats pública i en relació amb la policia. Cal esmentar que en les anàlisis respectives l'escala d'actituds va reportar coeficients de confiança entre 0,77 i 0,82 (Alpha estandarditzat = 0,77; Alpha de Cronbach= 0,79; Split Half de

7. En el nostre context, cal entendre les colònies com a barris, veïnats o urbanitzacions (nota de la redacció).

8. Així, per al càlcul de n es va tenir en compte el quadrat del coeficient de variació suposat per a una distribució normal, que és de 33%, dividit entre el quadrat d'un coeficient de variació desitjat establert en 1,1%. Substituint els valors a la fórmula $n=33^2/1,1^2=1.089/1,21=900$. Sobre el procediment, vegeu GARCÍA PÉREZ, A. *Elementos de método estadístico*, 5a. ed., Mèxic: UNAM, 1970. D'altra banda, cal destacar que, d'acord amb alguns autors, en poblacions que superen els tres-cents individus la dimensió de la mostra no varia respecte a la dimensió de la població, sinó que està en funció de la variància. Sobre aquesta qüestió, vegeu HERAS (1999).

Guttman = 0,82; meitats iguals de Spearman Brown = 0,82) i va demostrar ser vàlida a través de la prova *t*, amb un nivell de significació de 0,0005 (Nadelsticher, 1983).

Les dades es van obtenir entre el 13 i el 23 d'octubre de 1998 a les setze delegacions polítiques que constitueixen el districte federal. El qüestionari es va aplicar mitjançant una tècnica d'intersecció per part d'enquestadors prèviament capacitats, distribuïts per a cobrir seixanta punts de la ciutat, en cadascun dels quals es van portar a terme quinze qüestionaris. L'enquestador va sol·licitar la col·laboració de cada persona i va aclarir que la informació tindria finalitats estrictament acadèmiques. Una vegada la persona va acceptar participar-hi, l'enquestador li va llegir cada reactiu amb les opcions corresponents i li va demanar que no deixés opcions sense resposta, cas en què va insistir, tal com va ser instruït, només si el reactiu formava part de l'escala. Mitjançant aquest procediment es van omplir nou-cents qüestionaris.

4. ANÀLISI DE RESULTATS

Les dades obtingudes mitjançant les enquestes es van processar a través del Programa estadístic per a les ciències socials (SPSS). L'anàlisi descriptiva es va bastir en les freqüències obtingudes per a cada variable, així com en les mesures de tendència central i en les de dispersió. L'anàlisi inferencial es va realitzar mitjançant taules de contingència entre les variables, els encreuaments de les quals es van considerar rellevants a priori i com a conseqüència del mateix examen dels resultats. D'acord amb el nivell de mesurament de les variables, per a establir diferències significatives es van calcular les proves *t* de Student o bé la prova de la bondat de l'ajustament χ^2 ; les associacions es van establir mitjançant la χ^2 de Pearson i de la raó de versemblança de la χ^2 ; les correlacions es van obtenir mitjançant els coeficients Phi, Eta i V de Cramer, Pearson i Spearman.⁹ La significació estadística per a totes les anàlisis es va estimar en una puntuació p. 05.

4.1 Anàlisi descriptiva

Els resultats de la investigació van confirmar que l'actitud dels capitalins envers la seguretat pública en el districte federal és negativa en la majoria dels casos. Les dades revelen que el 12% de les persones va mostrar actituds extremadament negatives i un 54% va tenir una actitud desfavorable; el 30% va reflectir una actitud ambivalent, i només el 3% dels enquestats va mostrar una actitud favorable respecte a la seguretat pública. Aquesta tendència també es correspon amb l'observada en la resta de les subescales, cosa que permet afirmar que les

9. Les proves estadístiques es van escollir a partir de FERRET (1996), HAVER i RUNYON (1986) i SIEGEL (1995). Les correlacions es van interpretar segons els criteris d'ELORZA (1987).

actituds dels capitalins també són negatives respecte a la seguretat en la seva pròpia colònia, en la zona en què treballen i davant de la policia.

Evidentment, aquests resultats cal interpretar-los tenint en compte que, malgrat que les persones havien d'avaluar els diferents paràmetres oferts per cada subescala, la manera com van reaccionar davant de cadascuna va ser diferent. De fet, cal aclarir que la puntuació obtinguda per l'escala total representa la posició mitjana de la persona respecte a la totalitat dels ítems de l'EASP. En sentit estricte, aquesta puntuació només ofereix una visió panoràmica de les actituds que, en tot cas, amb prou feines permet ponderar-ne l'orientació general, en considerar la possibilitat de captar persones que expressin actituds extremes oposades davant de situacions plantejades en les preguntes. En aquest sentit, a partir dels resultats exposats fins ara, és vàlid afirmar que la majoria de les persones tenen una actitud negativa, tot i que aquesta dada, per si mateixa, és molt relativa.

Quant a la distribució de les actituds en relació amb les *variables demogràfiques*, els resultats demostren que la distribució de les actituds entre els sexes no presenta diferències notòries, però destaca que en tots dos casos la majoria va tenir actituds negatives. L'anàlisi de la χ^2 per a determinar la presència de l'atzar en la classificació d'actituds segons aquesta variable, va demostrar significació amb una $p=0,08$ ($\chi^2=3,00$; $gl=1$), cosa que demostra que la classificació no va ser resultat de l'atzar. Per la seva banda, la χ^2 de Pearson per a demostrar independència va donar un valor de 7,4, que fa acceptable la hipòtesi alterna amb una $p=0,05$, de manera que es pot concloure que els valors de la variable sexe depenen de l'actitud; tanmateix, el coeficient Eta va demostrar que la magnitud de la dependència és massa feble entre aquestes variables ($\text{Eta}=0,06$). Segons es desprèn d'aquests resultats, l'actitud dels subjectes a l'EASP, malgrat estar associada amb el sexe, no està determinada per aquesta variable.

Respecte a l'encreuament entre les variables actitud i estat civil, la χ^2 va mostrar diferències estadísticament significatives amb una $p=0,0000$ ($\chi^2=1.364,3$; $gl=5$). Segons les dades, la proporció entre persones casades i solteres és molt similar en cadascuna de les actituds. La prova d'independència confirma aquesta posició, perquè va presentar un valor $\chi^2=50,31$ significatiu amb una $p=0,0007$, per la qual cosa es rebutja la hipòtesi nul·la i es conclou que totes dues variables són dependents. Tanmateix, novament, el coeficient Eta va demostrar una associació baixa entre les variables (0,15), de manera que, malgrat que en l'actitud hi té a veure l'estat civil, aquesta actitud no és una variable que expliqui l'orientació de la persona respecte a la seguretat pública.

Quant a la classificació de l'actitud segons l'edat, la χ^2 va demostrar diferències estadísticament significatives amb una $p=0,0000$ ($\chi^2=80,48$; $gl=4$). En aquest cas els grups d'edat de la mostra es troben molt repartits en les actituds avaluades, tot i que hi torna a haver un predomini en les d'orientació negativa. La prova d'independència va donar un valor χ^2 de 74,02 significatiu al 0,0000, per la qual cosa s'accepta la hipòtesi de dependència entre l'edat i l'actitud. En aquest cas el coeficient Eta va donar un valor d'associació de 0,20, la qual cosa fa suposar que l'edat dels subjectes i l'actitud que expressen mantenen una relació més important que en els casos del sexe o l'estat civil.

Per a les variables d'escolaritat i actitud, la prova χ^2 va demostrar que l'atzar tampoc no va intervenir en aquest cas ($\chi^2=453,7$; $gl=5$; $p=0,0000$). Per als tres grups d'actitud, la majoria la va constituir el grup de persones que tenen un nivell de batxillerat o professional tècnic. El valor de la prova d'independència utilitzat, tant en el cas de Pearson (23,25; $p=0,18$) com en la raó de versemblança de la χ^2 (24,60; $p=0,15$), va oferir una significació superior al 0,05, de manera que en aquest cas es va acceptar la hipòtesi nul·la que sosté que l'escolaritat és independent de l'actitud. El coeficient Eta va demostrar una associació molt feble entre les variables, per la qual cosa es pot concloure que l'escolaritat no influeix en l'actitud que es té envers la seguretat pública.

Pel que fa a la matriu de contingència per a les variables d'ocupació i actituds, també es va registrar significació en les diferències ($\chi^2=86,6$; $gl=6$; $p=0,0000$). Les actituds es van tornar a orientar sobretot cap al pol negatiu. Per a aquest cas, la prova d'independència és significativa amb una $p=0,000$, per la qual cosa s'accepta la dependència entre totes dues variables. Per la seva banda, el coeficient Eta va donar un valor de 0,36, cosa que significa una bona correlació entre l'ocupació i l'actitud que es té envers la seguretat pública.

Quant a l'encreuament entre la variable ingrés i la variable actitud, la χ^2 confirma la presència de diferències estadísticament significatives amb una $p=0,0000$ ($\chi^2=264,8$; $gl=5$). Per a aquest cas, la prova de Pearson resulta significativa només amb una $p=0,34$, fet que indica que ingressos i actitud són independents; per la seva banda, el coeficient Eta va assenyalar un valor de 0,07 que representa una correlació nul·la entre aquestes variables. Cal destacar que en el cas de la variable d'ingrés la majoria de les persones es va abstenir de respondre. Tanmateix, tot i eliminar els casos en què les persones no van contestar, les proves estadístiques van demostrar independència i absència de correlació entre les variables.

4.2 Anàlisi inferencial

Amb la finalitat d'aportar una evidència que permetés refutar la hipòtesi de l'estudi, es va fer una anàlisi inferencial per a explorar les relacions existents entre l'actitud que van presentar els subjectes entrevistats i les seves experiències respecte al delictes. En aquest sentit, els resultats van ser els següents:

4.2.1 Primer nivell: actitud i experiències de victimització

La proporció de victimització en la mostra estudiada va ser de 31 punts percentuals, cosa que significa que una tercera part de les persones enquestades ha estat víctima d'algun delictes durant l'últim any. La majoria dels delictes de què s'ha informat corresponen al robatori a casa amb violència, que representa el 32,9% del total de delictes (1,02% quan $n=900$). El següent delictes en importància és el robatori de parts d'automòbil o accessoris amb violència, del qual va ser víctima el 17,1% dels qui van patir un delictes (0,5% quan $n=900$). A partir d'aquestes dades és possible afirmar que la proporció de victimització a Ciutat de Mèxic és, quanti-

tativament parlant, més aviat moderada.¹⁰ Més enllà, tot i que certament la majoria dels delictes de què s'informa fan ús de la violència, no s'ha d'eludir que el terç de persones que van patir un delicte l'últim any, fins i tot en el cas de robatori a casa amb violència (el més freqüent, segons la informació obtinguda), representa un percentatge molt baix respecte al total de la mostra.¹¹

D'altra banda, per a l'encreuament entre experiència directa de victimització i actitud, la prova d'independència va demostrar que les variables d'experiència directa i actitud estan relacionades ($\chi^2=50,53$; $p=0,0000$). El coeficient Eta va mostrar que la magnitud de la relació és de 0,23, cosa que indica que l'experiència directa de victimització amb prou feines ajuda a explicar l'actitud de les persones respecte a la seguretat pública. Per a aquest cas, és rellevant el coeficient de correlació de Spearman, que va donar una puntuació de 0,22 ($p=0,0000$), similar al d'Eta. La mesura de Spearman, com que es refereix a la possibilitat d'associació lineal, suggereix que hi ha una relació positiva, no atzarsosa, de dependència entre totes dues variables, cosa que indica que, tenint en compte el valor moderat de la correlació, en la mesura en què es va incrementar l'experiència de victimització també es va incrementar l'actitud cap al pol negatiu.

Amb una lleugera variació, la proporció de casos s'inverteix respecte a l'anterior en analitzar l'experiència indirecta de victimització, perquè en aquest cas és el 65,3% el que diu que té coneixement de delictes patits per persones pròximes en l'últim any. Tal com s'aprecia en el quadre 1, els qui tenen coneixement de delictes són els que van expressar majoritàriament actituds negatives. La dependència de les variables es va provar amb un nivell de significació de 0,009, i la correlació entre totes dues, mesurada amb el coeficient Eta, es va mostrar més aviat feble. Tanmateix, torna a ser rellevant el coeficient de correlació lineal de Spearman, que malgrat donar un valor baix (0,12) va mostrar una significació amb una $p=0,001$, cosa que demostra un cop més que l'experiència indirecta de victimització i l'actitud tenen una relació de dependència directament proporcional, tot i que feble. Així, com en el cas anterior, en la mesura en què es va incrementar l'experiència indirecta de victimització, també va augmentar l'actitud cap al pol negatiu.

10. Està clar que aquesta apreciació es va formular únicament com a paràmetre d'anàlisi. Des d'un punt de vista valoratiu, la mera possibilitat d'existència d'una possible víctima de delictes justifica la intervenció de l'Estat, limitada per garanties expresses, per a resoldre-la.

11. La resta dels delictes de què s'informa representen proporcions per sota del 0,5% respecte al total de la mostra ($n=900$) i en ordre d'importància van ser els següents: quinze robatoris a la via pública sense violència (12,9% dels qui van patir delictes), vint-i-sis robatoris en transport públic amb violència (9,3%), quinze robatoris a la via pública amb violència (5,4%), quinze robatoris en negocis amb violència (5,4%), dotze robatoris d'automòbil amb violència, dotze actes de vandalisme (4,3%), cinc robatoris en transport públic sense violència (1,8%) i cinc robatoris de pertinences en el mateix automòbil amb violència (1,8%). Els altres delictes van mostrar freqüències relatives per sota de l'1% respecte als subjectes victimitzats.

Quadre 1. Actituds segons experiències directa i indirecta de victimització

Actitud	Ha patit delictes	No ha patit delictes	Ha tingut coneixement de delictes	No ha tingut coneixement de delictes
Favorable	0,2%	3,1%	1,6%	1,8%
Indiferent	5,4%	24,9%	17,7%	12,7%
Desfavorable	19,8%	33,9%	36,7%	17%
Totalment desfavorable	5,8%	6,7%	9,2%	32%

Tanmateix, cal destacar que en sobreposar aquesta variable amb l'anterior en una matriu de contingència com la que es presenta en el quadre 2, es generen almenys dues circumstàncies rellevants: el 78% de les dues-centes vuitanta-una persones que han patit delictes també ha aportat coneixement de delictes patits per altres persones; per la seva banda, de les cinc-centes vuitanta-sis persones que han tingut coneixement de delictes, el 62,5% no en van patir cap l'últim any, a diferència del 37,5% que sí que van ser victimitzades.

Quadre 2. Experiència directa i experiència indirecta de victimització¹²

	No ha tingut coneixement de delictes	Ha tingut coneixement de delictes
No ha patit delictes	251	366
	40,7%	59,3%
	80,4%	62,5%
	28%	40,8%
Ha patit delictes	61	220
	21,7%	78,3%
	19,6%	37,5%
	6,8%	24,5%

12. Les taules presenten, en aquest ordre, la freqüència absoluta, el percentatge per filera, el percentatge per columna i el percentatge respecte al total de la mostra.

Una prova d'independència va demostrar la relació entre totes dues variables, amb un nivell de significació de 0,0000 ($\chi^2=30,65$). La magnitud de la relació es va calcular mitjançant el coeficient Phi per a taules de 2X2, segons el qual la correlació és de 0,18, que tot i ser molt feble resulta significativa al 0,005.

D'altra banda, és notòria la coincidència en l'ordre dels delictes de què s'informa en aquest apartat respecte a l'anterior, tot i que els percentatges són més elevats: el 38,4% diu que ha tingut coneixement de robatoris a l'habitatge amb violència, el 13,7% coneix víctimes de robatori amb violència de parts d'automòbil o accessoris, el 13% té coneixement de robatoris a la via pública sense violència, l'1,1% diu que coneix casos de robatoris en transport públic amb violència, el 4,8% coneix algú víctima de robatori a la via pública amb violència i el 4,5% sap de casos de robatori en un negoci amb violència.

En l'anàlisi d'independència, la prova χ^2 per a aquest cas va mostrar que, efectivament, les variables estan relacionades i la correlació mesurada a través del coeficient V de Cramer va suposar una puntuació de 0,65 a un nivell de significació de 0,0000, cosa que mostra una força d'associació significativa entre totes dues variables.

D'altra banda, el quadre 3 resumeix les dades d'aquest encreuament considerant només els delictes que hi va haver amb més proporció —tant els soferts pels enquestats com els que han conegut aquestes mateixes persones—. Com es pot veure, la majoria dels casos, considerant les proporcions entre grups, es concentra en les caselles que registren les dades dels qui van patir un delicte determinat i que, al mateix temps, han tingut coneixement d'altres persones víctimes del mateix tipus de delicte. D'entre els qui van patir un robatori a l'habitatge amb violència, per exemple, i que a més han tingut coneixement de delictes soferts per altres persones pròximes, més de la meitat van dir que coneixen altres víctimes de robatori en habitatges amb violència. Segons s'observa, passa igual a la resta dels encreuaments assenyalats en les cel·les ombrejades dins del quadre. Aquesta situació crida l'atenció i obre un dubte sobre les raons que podrien generar aquest fenomen. Una anàlisi d'aquesta matriu confirma les dades obtingudes per a la matriu completa, és a dir que les variables estan associades ($\chi^2=231,3$, $p=0,0000$), tot i que per al cas de la taula resumida el coeficient V de Cramer reporta un valor d'associació menor al relatiu a la taula completa (0,54, $p=0,0000$).

Quadre 3. Matriu de contingència entre els delictes patits i els delictes coneguts que s'esdevenen amb més freqüència

	Robatori a casa amb violència	Robatori de parts d'automòbil amb violència	Robatori a la via pública sense violència	Robatori al transport públic amb violència	Robatori a la via pública amb violència	Robatori en negoci amb violència
Robatori a casa amb violència	54	4	3	7		2
	68,7%	4,3%	3,3%	7,6%	0	2,2%
	24,1%	5%	3,9%	10,8%		7,7%
	6,0%	0,4%	3,3%	0,8%		0,2%
Robatori de parts d'automòbil amb violència		17	7	1	1	
	0	35,4%	14,6%	2,1%	2,1%	0
		21,3%	3,1	1,5%	1,5%	
		1,9%	0,8%	0,1%	0,1%	
Robatori a la via pública sense violència	9	1	17	3		
	25%	2,8%	47,2%	8,3%	0	0
	4%	1,3%	22,4%	4,6%		
	1%	0,1%	1,9%	0,3%		
Robatori al transport públic amb violència	6	1	2	7	1	1
	23,1%	3,8%	7,7%	26,9%	3,8%	3,8%
	2,7%	1,3%	2,6%	10,8%	3,6%	3,8%
	0,7%	0,1%	0,2%	0,8%	0,1%	0,1%

	Robatori a casa amb violència	Robatori de parts d'automòbil amb violència	Robatori a la via pública sense violència	Robatori al transport públic amb violència	Robatori a la via pública amb violència	Robatori en negoci amb violència
Robatori a la via pública amb violència				1	4	
	0	0	0	6,7%	26,7	0
				1,5%	14,3	
				0,1%	0,4	
Robatori en un negoci amb violència	6	1		1		1
	40%	6,7%	0	6,7%	0	6,7%
	2,7%	1,3%		1,5%		3,8%
	0,7%	0,1%		0,1%		0,1%

Atesa la importància assignada als mitjans de comunicació en la conformació d'opinió pública respecte als problemes que socialment es construeixen com a rellevants, es va considerar pertinent explorar també la freqüència amb què les persones miren, escolten o llegeixen notícies sensacionalistes sobre la delinqüència.

Destaca el fet que més de la meitat (58%) de les persones de la mostra llegeix, mira o escolta *nota roja* sempre o cada vegada que pot. De l'altra meitat, el 41% (17,5% quan n=900) ho fa casualment.

Tot i que aquests resultats demostren l'elevada exposició dels capitalins a aquesta mena de notícies, en analitzar els encreuaments amb els altres dos tipus d'experiència avaluats no es van observar dades significatives. De fet, tot i que el quadre 4 mostra que la majoria de les freqüències per a les variables experiència directa i experiència indirecta es carreguen cap als qui van dir que llegien, miraven o escoltaven sovint programes i notícies associades amb la delinqüència, l'anàlisi per a determinar el grau d'associació entre aquests tipus d'experiència va revelar, d'una banda, que l'anomenada aquí experiència mediatitzada no té a veure amb les definides com a *directa* i *indirecta*, i que l'associació entre la primera variable i les últimes va ser conseqüència, molt probablement, de l'atzar.

Sobre a l'anomenada experiència mediatitzada, malgrat que els resultats mostren que la majoria dels qui expressen les seves actituds sempre miren, llegeixen o

escolten *nota roja*, tant la prova d'independència de Pearson com la raó de versemblança dels χ^2 van mostrar que totes dues variables són independents. D'altra banda, el coeficient Eta obtingut (0,11) fa concloure que no hi ha cap associació entre aquestes variables. Així, es pot afirmar que l'experiència mediatitzada tampoc no influeix en l'actitud de les persones sobre la seguretat pública.

Quadre 4. Matriu de contingència entre experiència directa, indirecta i mediatitzada en relació amb el delictes

	No ho faig normalment	Només si una <i>nota</i> m'interessa	Ho faig casualment	Ho faig cada vegada que puc	Sempre ho faig
He patit delictes	53	17	43	27	141
	18,9%	6%	15,3%	9,6%	50,2%
	30,5%	37,8%	27,4%	29,7%	32,7%
	5,9%	1,9%	4,8%	3%	15,7%
No he patit delictes	121	28	114	64	290
	19,6%	4,5%	18,5%	10,4%	47%
	69,5%	62,2%	72,6%	70,3%	67,3%
	13,5%	3,1%	12,7%	7,1%	32,3%
He tingut coneixement de delictes	107	29	101	60	289
	18,3%	4,9%	17,2%	10,2%	49,3%
	61,5%	64,4%	64,3%	65,9%	67,1%
	11,9%	3,2%	11,2%	6,7%	32,2%
No he tingut coneixement de delictes	67	16	56	31	142
	21,5%	5,1%	17,9%	9,9%	45,5%
	38,5%	35,6%	35,7%	34,1%	32,9%
	7,5%	1,8%	6,2%	3,5%	15,8%

4.2.2 Segon nivell: actitud i accions concretes en relació amb el delictes

Respecte a l'anomenada prevenció de situacions, el còmput inicial de les dades revela que el 61,5% (563) de les persones ha actuat d'alguna manera, davant del 38,5% (337) que no ha pres cap mesura. L'opció que segueix més gent, segons aquestes dades, és la instal·lació de panys especials (35,3%); molt per sota hi ha la col·locació de reixes a les finestres (6,9%), l'adquisició de gossos guardians (6,5%) i la instal·lació d'alarmes antirobatori a casa o d'alarmes i/o dispositius especials al cotxe (3,8%). Com es pot veure, la contractació d'assegurances antirobatori per a la casa o el cotxe, l'adquisició d'armes i la preparació personal per a la defensa no són mesures a les quals es recorre sovint.

Malgrat que és més elevada la proporció dels qui han pres mesures de prevenció de situacions davant del delictes respecte als qui no han actuat, l'entitat d'aquestes mesures mostra una preocupació més aviat moderada en relació amb la possibilitat de ser víctima de la delinqüència (vegeu el quadre 5).

Quadre 5. Mesures de prevenció de situacions

	No ha fet res	Ha fet alguna cosa
Què ha fet per a sentir-se més protegit?	38,5% (337)	61,5% (563)
Instal·lar panys especials		35,3% (309)
Instal·lar alarmes antirobatori a casa		3,8% (33)
Instal·lar alarmes o dispositius antirobatori al cotxe		3,8% (33)
Contractar assegurances antirobatori d'habitatge		1,3% (11)
Contractar assegurances antirobatori de cotxe		1,9% (17)
Comprar gossos guardians		6,5% (57)
Col·locar reixes a les finestres		6,9% (60)
Adquirir armes		1% (9)
Seguir cursos de defensa personal		1% (9)

En l'apartat de l'anomenada autoprotecció preventiva, els resultats van assenyalar una elevada proporció de casos en què s'han adoptat mesures destinades a modificar el comportament a causa de la inseguretat: davant d'un 16% que no ha pres cap mesura, el 84% ha actuat en algun sentit. Les mesures a què més es recorre són, en aquest cas, la decisió de no sortir a determinades hores si es pot evitar (24%, 213) i sortir sense bossa ni portadocuments i amb pocs diners (22%,

197); gairebé amb la meitat de la magnitud dels dos casos anteriors, 107 (12%) persones no obren la porta a estranys i 98 (11%) van acompanyades sempre que han de sortir al carrer. Un 9% (77) evita conduir per zones considerades perilloses, només el 2,7% (24) evita els taxis i els peseros, el 2,4% (21) evita utilitzar els caixers automàtics i el 0,8% (7) ha canviat la seva residència a una altra zona de la ciutat (vegeu el quadre 6).

Quadre 6. Mesures d'autoprotecció preventiva

	No ha fet res	Ha fet alguna cosa
Què ha fet per tal de no ser víctima de la delinqüència?	16,2% (144)	83,8% (756)
Va acompanyat sempre que ha de sortir al carrer		11% (98)
No obre la porta a estranys		12% (107)
Evita conduir per zones considerades perilloses		8,7% (77)
Ha decidit no sortir a determinades hores si ho pot evitar		24% (213)
Evita utilitzar els caixers automàtics		2,4% (21)
Surt sense bossa ni portadocuments o amb pocs diners		22,2% (197)
Ha canviat el seu domicili a una altra zona de la ciutat		0,8% (7)
Evita els taxis i els peseros		2,7% (24)

Una taula de contingència per a creuar aquestes variables mostra que el 53% de la mostra ha modificat el seu entorn i la seva conducta a causa de la inseguretat (vegeu el quadre 7). Del total dels qui han modificat el seu entorn, el 93% ha pres mesures d'autoprotecció i, dels qui han modificat la seva conducta a causa de la inseguretat, el 36% ha pres alguna mesura de prevenció de situacions. Així, el 71% dels qui no han pres cap mesura de prevenció de situacions, sí que han adoptat mesures d'autoprotecció, mentre que, dels qui no han adoptat mesures autoprotectors, el 24% sí que han fet alguna cosa per a augmentar la seguretat de les situacions en què es troben. La prova d'independència aplicada va demostrar que les variables estan relacionades ($\chi^2=75,05$, $p=0,0000$); no obstant això, el coeficient V de Cramer va obtenir una puntuació de 0,29, que assenyalava que hi ha una correlació feble entre l'assumpció de mesures per a modificar l'entorn (prevenció de situacions) i les destinades a modificar la conducta davant de la inseguretat (autoprotecció preventiva).

Quadre 7. Matriu de contingència entre prevenció de situacions i autoprotecció

	No ha modificat el seu entorn	Ha modificat el seu entorn
No ha modificat la seva conducta	104	22
	28,3%	6,6%
	75,9%	24,1%
	12%	3,8%
Ha modificat la seva conducta	264	468
	71,7%	93,4%
	36,1%	63,9%
	30,4%	53,9%

264

En encreuar la variable de prevenció de situacions amb la variable d'actitud, els resultats mostren que tot i que la majoria de les persones ha pres alguna mesura de prevenció de situacions, tant les proves d'independència com el coeficient de correlació calculats demostren que no hi ha relació entre les mesures preventives que les persones adopten per a protegir-se contra el delictes i la seva actitud respecte a la seguretat pública (vegeu el quadre 8).

Quadre 8. Actitud i prevenció de situacions

Actitud	Ha pres mesures	No ha pres mesures
Favorable	15	15
	50%	50%
	3%	4,1%
	1,7%	1,7%
Indiferent	144	119
	54,8%	45,2%
	28,5%	32,2%
	16,5%	13,6%

Actitud	Ha pres mesures	No ha pres mesures
Desfavorable	279	191
	59,4%	40,6%
	55,2%	51,6%
	31,9%	21,8%
Totalment desfavorable	67	45
	59,8%	40,2%
	13,3%	12,2%
	7,7%	5,1%

Pel que fa a les mesures d'autoprotecció i la seva relació amb l'actitud, tanmateix, tant la χ^2 de Pearson com la raó de versemblança de la χ^2 van demostrar la dependència entre totes dues variables amb una $p=0,0001$. La correlació obtinguda en aquest cas va ser més aviat molt feble ($Eta=0,16$), però lineal, positiva i significativa segons el coeficient Spearman, que va confirmar el valor d' Eta ($0,16$; $p=0,0000$). Tot i que el valor és amb prou feines més elevat, cal destacar que la correlació Eta augmenta a $0,17$ quan la variable dependent és l'autoprotecció, cosa que significa que més aviat és aquesta última la que depèn de l'actitud i no a la inversa, com es va suposar d'entrada (vegeu el quadre 9).

Quadre 9. Actitud i autoprotecció preventiva

Actitud	Ha pres mesures	No ha pres mesures
Favorable	22	8
	73,3%	26,7%
	3%	5,6%
	2,5%	0,9%
Indiferent	200	66
	75,2%	24,8%
	26,9%	45,8%
	22,5%	7,4%

Actitud	Ha pres mesures	No ha pres mesures
Desfavorable	420	60
	87,5%	12,5%
	56,5%	41,7%
	47,3%	6,8%
Totalment desfavorable	11,5%	1,1%

266

Finalment, respecte a la participació ciutadana i l'actitud, els resultats fan veure que la gran majoria de les persones no participa, però de tota manera la prova d'independència va mostrar que aquestes variables tenen relació amb una $p=0,007$ (vegeu el quadre 10). Un altre cop, el coeficient Eta, quan l'actitud va ser considerada com a variable dependent, va demostrar absència d'associació, però es va obtenir un coeficient més elevat (0,11) quan la participació va ser la variable dependent. Aquest resultat fa concloure que, tot i que en una magnitud més aviat feble, la participació ciutadana depèn de l'actitud que es té envers la seguretat pública.

Quadre 10. Actitud i participació ciutadana

Actitud	Ha participat	No ha participat
Favorable	1	29
	3,3%	96,7%
	2,8%	3,4%
	0,1%	3,2%
Indiferent	6	265
	2,2%	97,8%
	16,7%	30,8%
	0,7%	29,6%
Desfavorable	29	454
	6%	94%
	80,6%	52,8%

Actitud	Ha participat	No ha participat
	87,5%	12,5%
Totalment desfavorable		112
	0	100%
		13%
		12,5%

5. CONCLUSIONS

Tot i que la informació obtinguda en la investigació confirma l'orientació de l'opinió proporcionada per altres enquestes realitzades en el districte federal mexicà, els resultats es matisen en considerar, d'una banda, que la tendència de resposta és diferent en les diferents subescales de l'EASP i, de l'altra, que en totes al voltant d'un terç dels entrevistats va mostrar actituds ambivalents (vegeu la figura 1).

Per això, l'anàlisi separada de cadascun dels reactius va ajudar a comprendre més bé quins problemes pesen més a l'hora de definir l'actitud. De fet, en analitzar la freqüència de les respostes a cadascuna de les situacions plantejades al llarg de l'escala es va observar que, segons la proporció d'acord que es va generar entre els entrevistats, els ítems es van poder agrupar en tres grans apartats.

La figura 2 presenta específicament un primer grup de qüestions que van suscitar una elevada proporció d'acord entre els capitalins. Com es pot apreciar, entre el 85% i el 93% va coincidir en el fet que, atesa la condició d'inseguretat, no és possible sortir o utilitzar un transport públic si abans no s'han ocultat les pertinences o els diners que es porten, ni tampoc deixar el cotxe obert fora de casa ni la porta del domicili oberta, encara que se surti només un moment. D'acord amb aquests resultats sembla que les persones tenen una idea més o menys clara que el delictes pot tenir lloc quan hi ha més facilitats (portes i finestres obertes, diners o valors evidents) i, per aquesta raó, concorden en la necessitat de no oferir oportunitats per a ser victimitzats.

Un segon grup, que es mostra en la figura 3, va motivar l'acord de les persones en proporcions entre el 65% i el 76%. Aquí es van ubicar la majoria de les situacions plantejades, cosa que confirma que, en efecte, en conjunt la majoria de les persones percep l'entorn com a insegur. Destaquen, tal com s'aprecia en el gràfic, dues qüestions rellevants: d'una banda, que al voltant del 70% dels ciutadans considera la policia de la capital com a incapaç de resoldre els problemes de la inseguretat, no hi confia, considera que és feble davant el delinqüent i, a més, creu que està associada amb la delinqüència. De l'altra, mostra que en proporcions similars les persones coincideixen que les condicions d'inseguretat als

carrers, zones públiques i transports col·lectius, tant en la mateixa colònia com en la zona de treball, han augmentat.

Finalment, un tercer grup de qüestions va suscitar opinions més aviat dividides (al voltant del 50%). En aquest grup es troben situacions que criden l'atenció, sobretot tenint en compte els resultats anteriors, les quals, atès l'objecte que va ser avaluat, mereixen una reagrupació.

En primer lloc es podrien agrupar reactius que tenen en comú el fet de referir-se a situacions que reflecteixen temors concrets respecte a la possibilitat de ser victimitzat: com es veu en el gràfic de la figura 4, la idea de deixar de sortir a divertir-se a les nits a causa de la inseguretat es considera adequada només en el 57% de les persones entrevistades (per un 38% que no està d'acord en la necessitat de fer-ho); tampoc no hi ha una actitud determinant sobre la possibilitat que les dones surtin soles al carrer ni a la zona on habiten, ni on treballen els entrevistats (56% a favor i 38% en contra en la zona de residència, i 51% a favor i 41% en contra en la zona de treball). Les actituds també es van dividir en plantejar la possibilitat de caminar pels carrers de la zona on es treballa (52% a favor i 37% en contra). D'alguna manera aquests resultats —que, com s'ha afirmat abans, contrasten amb el que s'esperava, atesa l'elevada proporció d'acord entre els qui pensen que la ciutat és insegura— aporten una evidència que dóna suport a la distinció teòrica entre seguretat subjectiva i objectiva i mostren una aparença d'independència entre una consideració abstracta respecte a la inseguretat i una percepció concreta de la possibilitat de ser victimitzat, convergent amb el que ha descrit en diverses ocasions Mosconi (1995, 1996 i 1996a) en investigacions sobre la regió d'Emília-Romanya, a Itàlia.

Finalment, quant al reactiu que va plantejar la possibilitat d'avaluar la brutalitat policial, també crida l'atenció que, malgrat que els ciutadans es van mostrar especialment escèptics amb la policia, només el 51% pensa que és violenta.

En conjunt, la simple anàlisi d'aquests resultats sembla mostrar que els habitants de Ciutat de Mèxic entenen el delicte com un problema relacionat amb les oportunitats que s'ofereixen per a cometre'l, que perceben el seu entorn com a insegur i desprotegit i que, no obstant això, no es consideren vulnerables a la victimització. Aquesta interpretació que per si sola pot semblar especulativa va trobar més suport, tanmateix, en encreuar els resultats obtinguts en l'escala amb les variables sociodemogràfiques i amb les destinades a investigar les experiències de victimització de les persones i els seus hàbits preventius.

D'una banda, d'acord amb les autoritzacions sobre la inseguretat subjectiva, calla esperar que el pes que tinguessin sobre aquesta inseguretat determinades variables lligades a la persona hauria hagut de ser determinant (d'acord amb els termes de la Umwelt descrita per Giddens, *op. cit.*). Per aquesta raó, entre la variable d'actitud i les variables demogràfiques mesurades per l'instrument era esperable trobar, tot i que dèbils, evidències de correlació.

En efecte, l'estat civil, l'edat, l'escolaritat i l'ocupació van presentar coeficients de correlació que, tot i ser molt baixos, s'interpreten en la mesura que es tracta de variables on hi ha un contingut elevat d'intervenció de situacions estranyes a l'anàlisi (culturals, polítiques, econòmiques); de fet, si es té en compte que una valora-

ció empírica de la força d'associació entre aquestes variables és un indicador de la mesura en què cadascuna pesa en l'actitud que es té envers la seguretat pública, l'ocupació dels subjectes és la que n'explica millor l'actitud. Tanmateix, amb prou feines es pot dir res de les relacions que tenen l'estat civil, l'edat o l'escolaritat de les persones en relació amb el mateix tòpic.

Figura 1. Comparació de puntuacions de les escales respecte a les subescales

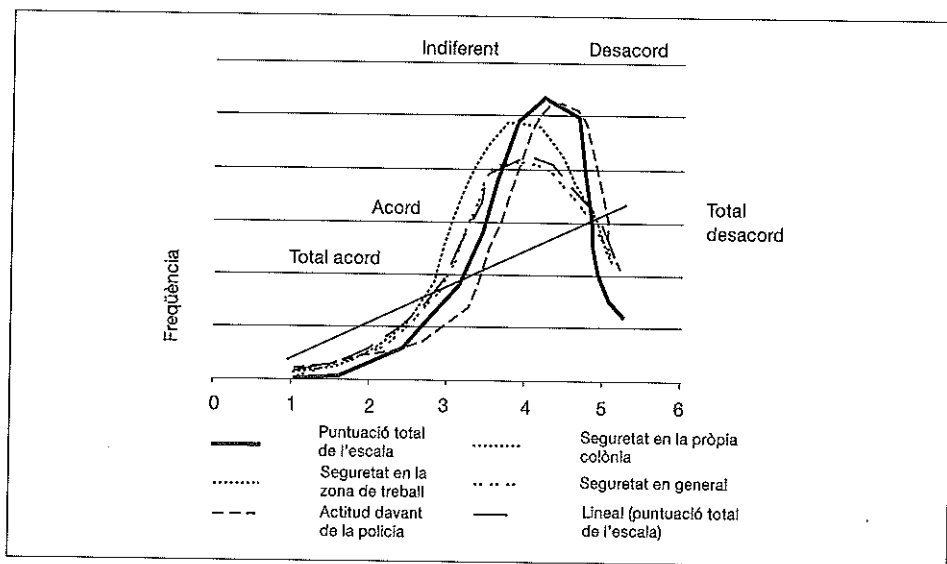
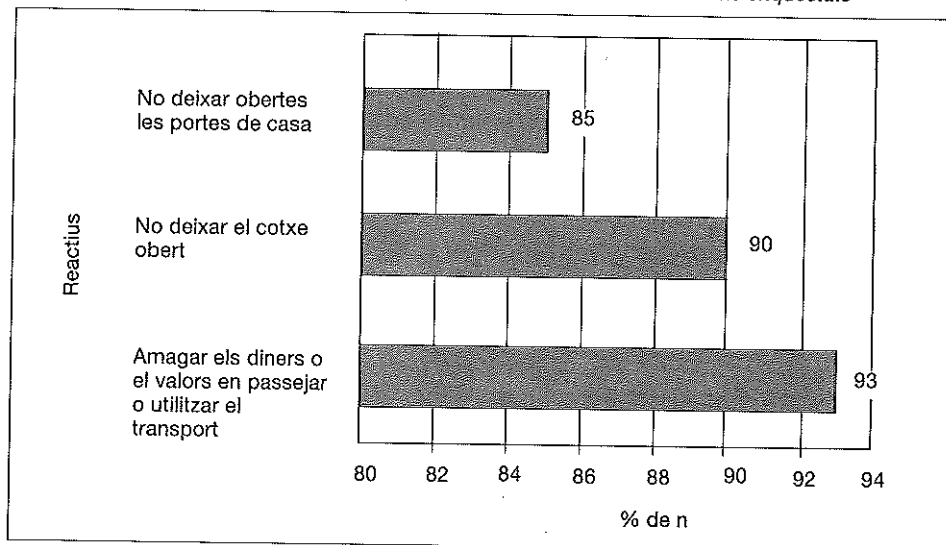

Figura 2. Reactius que van generar proporcions elevades d'acord entre els enquestats

Per contra, va resultar sorprenent el cas de les variables sexe i ingressos, que van demostrar una associació nul·la amb l'actitud. Si es pensa en la inseguretat com en un factor abstracte que amenaça potencialment la integritat de les persones, variables que representessin una condició de vulnerabilitat com el sexe o els ingressos haurien d'haver servit per a explicar millor l'actitud. Particularment en el cas del sexe, les apreciacions teòriques elaborades al voltant de la seguretat subjectiva han presentat aquesta variable com un factor de pes en la producció d'inseguretat; tanmateix, la investigació va demostrar en aquest cas que ser home o dona és independent de l'actitud expressada. Aquest resultat és interessant, perquè la independència del sexe i l'actitud davant la seguretat pública dona suport a les apreciacions teòriques elaborades des de la perspectiva de gènere, segons les quals la diferència en la percepció d'inseguretat entre homes i dones no depèn tant de la seva apreciació respecte a les amenaces exteriors com de la seva posició respecte a l'espai públic o privat (Pitch, 1993). I és que, segons ha documentat una vasta literatura sobre el tema, l'amenaça a la integritat de les dones prové sobretot del mateix àmbit familiar (vegeu, per exemple, Azaola, 1996).

D'altra banda, és igualment notori que els ingressos no hagin influït en l'actitud, perquè és una variable que implica la posició econòmica de la persona i que, es pot pensar, representa un factor de vulnerabilitat respecte al delicte. En el context dels resultats obtinguts, aquesta absència de correlació podria assenyalar de nou cap a la distinció —en un nivell que no sembla del tot conscient en les persones— entre la possibilitat abstracta de ser víctima, no figurada pels entrevistats respecte a un valor que no necessàriament és visible, com és el cas de l'ingrés, i la possibilitat concreta de ser-ho, que sembla que es figura només respecte a estímuls precisos, en el sentit que s'és vulnerable en la mesura que els mateixos béns es posen a disposició del delinqüent, cosa que reforça la idea, ja esmentada, d'una inseguretat que depèn més aviat de l'oportunitat que la persona ofereix de ser victimitzada.¹³

En aquest punt i amb l'evidència plantejada, en la percepció abstracta de la inseguretat, els resultats de l'encreuament entre l'actitud i les variables que van mesurar les diferents formes d'experiència amb el delicte fan pensar que, molt probablement, les persones no associen la possibilitat de ser victimitzades amb la seva vulnerabilitat, sinó amb variables significades en una dimensió més *contingent*; en altres paraules, aquest resultat podria indicar que més que temor davant el delicte, les persones expressen en les seves actituds una posició que demostra la seva preocupació respecte als paràmetres de protecció que perceben. D'altra banda, aquesta suposició troba suport en el fet que les variables associades a l'experiència de victimització van mostrar, com s'ha vist abans, correlacions que fan dependre l'actitud de la proximitat vital de l'experiència. Això significa que hi

13. Certament, hi ha la possibilitat que l'absència de correlació entre ingressos i actitud sigui conseqüència de l'alt percentatge de persones que no van respondre quan se'ls va preguntar quants diners mensuals ingressaven a casa seva; amb més raó si es considera que, dels qui no van informar del seu ingrés familiar, un elevat percentatge va mostrar actituds negatives. Tanmateix, cal recordar que es va fer l'anàlisi respectiva amb i sense els casos perduts (*missing data*) i que en tots dos casos es va provar la independència de les variables. Per això, el fet que les dades d'actitud i ingressos ofereixin alguna relació s'ha de considerar com un producte de l'atzar.

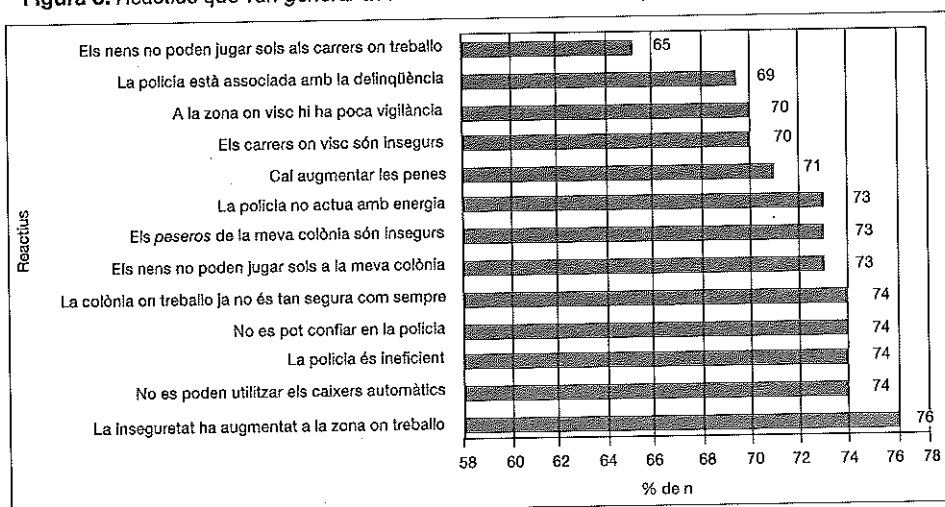
ha l'evidència empírica que és l'experiència directa la que explica millor l'actitud, i que com més propera és aquesta experiència, més gran és la tendència a definir l'actitud com a negativa (vegeu la figura 4). En aquest sentit, els resultats impliquen que, malgrat el que les persones saben sobre la comissió de delictes, ja sigui perquè les persones pròximes els n'han informat o bé perquè se n'han assabentat a través dels mitjans, la influència d'aquesta informació no determina la seva actitud. Això, també, crida l'atenció perquè plantejaria la possibilitat que l'alarma social no estigui associada amb la inseguretat subjectiva, qüestió que, una vegada més, reforça la hipòtesi que la gent avalua la seguretat no en funció de la por de ser victimitzat, sinó respecte a altres variables.

En el mateix sentit d'aquesta afirmació, altres circumstàncies donarien suport a la idea que l'actitud davant de la seguretat no expressa necessàriament el temor de ser víctima d'un delicte:

- a) Malgrat que percentatges elevats de la mostra van coincidir a expressar la necessitat de protegir la casa, l'automòbil i les pertinències que es porten a sobre, més que indicadors de temor concret de ser victimitzats, la suposició que aquesta coincidència representa més aviat la manera com els individus aprecien el delicte —és a dir, com un problema d'oportunitats— troba suport en el fet que, segons els mateixos subjectes, el robatori a l'habitatge, de parts de l'automòbil i a la via pública es van recollir com els delictes més freqüents.
- b) Tant perquè els haguessin patit ells mateixos com perquè s'haguessin comès en una altra persona; una altra circumstància té a veure amb el fet que, malgrat que estigués present en la percepció concreta de la inseguretat un element associat al temor de ser victimitzat, les mesures de prevenció de situacions i les d'autoprotecció aportades pels subjectes reflecteixen més aviat una posició de cautela que de temor davant del delicte. El recurs d'instal·lar panys especials —que va ser de molt l'esmentat amb més freqüència entre els qui han adoptat mesures de prevenció de situacions—, sortir al carrer sense bossa, no obrir la porta a estranys o anar acompanyat en transitar per la ciutat —les més freqüents entre les mesures d'autoprotecció— s'han de considerar com a mesures que adopten convencionalment les persones per a protegir-se, sobretot si les comparem amb les altres possibilitats de resposta del subjecte. Certament, comprar gossos guardians o armes, instal·lar alarmes o dispositius antirobatori a casa o adquirir assegurances podrien no haver estat esmentats simplement perquè és més complicat accedir-hi, però comportaments com ara evitar l'ús de caixers automàtics, de taxis o de peseros, o evitar conduir per certes zones, podrien haver representat més una actitud de temor.
- c) Fins i tot entre els qui van ser víctimes de delictes, o entre els qui van conèixer la victimització d'altres persones, la coincidència verificada en l'ordre assignat als delictes patits per si mateixos i a aquells dels quals van ser víctimes altres persones, introdueix un element que dona una idea de com es viu l'experiència de victimització, perquè permet pensar que, malgrat no

ser denunciats amb la mateixa freqüència que altres delictes, són, efectivament, els que més vegades afecten la ciutadania. Si es té en compte que no es tracta només de delictes de resposta *típica* com ara l'homicidi, la violació o l'atracament, recollits en altres estudis com a presents en l'imaginari de la censura social (García Borés, 1995), aquesta posició es reforça. Tanmateix, és notori que, tret del cas del robatori a la via pública, són delictes que, d'acord amb les xifres oficials publicades l'any abans de l'enquesta, mostren taxes de denúncia per sota d'altres d'il·lícits, com ara el robatori de vehicles i el robatori en negocis. De fet, si s'assumeix que els delictes que més es denuncien també són aquells en què el tràmit formal de la denúncia és una condició per a fer efectiva una assegurança —incloent-hi el cas de robatori a la via pública, apartat que inclou pèrdues i robatoris de telèfons mòbils i cercapersones—, es podria pensar que no hi ha relació entre la percepció respecte a la possibilitat de patir un delicte i la certesa que denunciar-lo sigui benèfic per al subjecte, llevat del cas en què el dany és reparable mitjançant una assegurança.

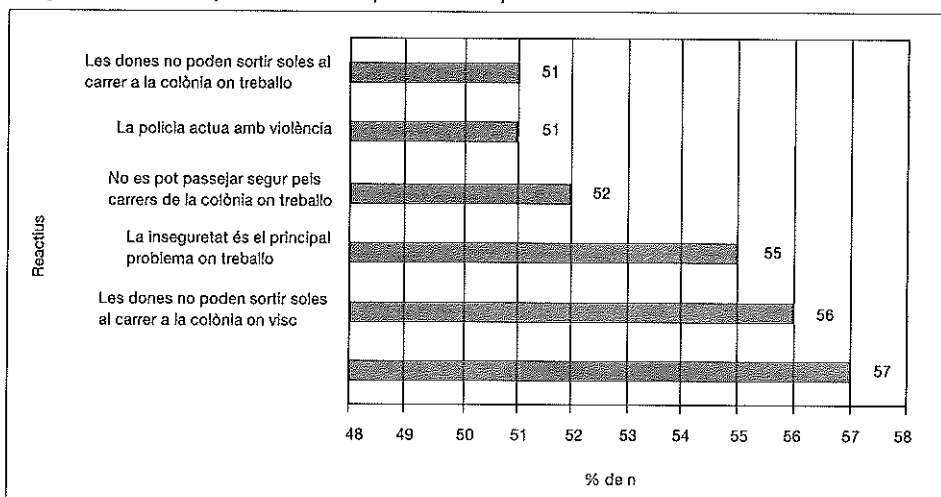
Figura 3. Reactius que van generar acord en més del 65% de les persones

Sobre la base de les interpretacions anteriors es pot establir novament la hipòtesi que, més que avaluar una situació —hipotètica— de delinqüència exacerbada, els subjectes van avaluar —també hipotèticament— una circumstància de protecció sobre la possibilitat de ser victimitzats. Aquesta distinció no representa només un canvi subtil, sinó que té implicacions de la màxima rellevància per a la política criminal. Si es reprenen els resultats que s'han analitzat fins ara i es considera un altre cop la possibilitat que el ciutadà adopti més aviat una posició de denúncia respecte a situacions que considera inacceptables i probablement certes, es podria pensar que avalua, més aviat, paràmetres de llibertat de l'afectació dels quals responsabilitza qui té el deure de garantir-los-hi —com la policia, per exem-

ple. Aquí val la pena retrocedir a l'anàlisi més detallada de les respostes que les persones van emetre sobre a l'actitud envers la policia, resumides en el quadre 11. De fet, que les persones no hagin contestat en la mateixa proporció respecte a la brutalitat policial que en fer-ho sobre la corrupció, la incapacitat o la desconfiança envers aquesta corporació, s'hauria d'interpretar com una expressió de reclam de mesures més severes fins i tot quan impliquin l'ús legítim de la violència, en el context de demanar més severitat de la policia per a fer front al delictes.

Figura 4. Reactius que van dividir l'opinió dels enquestats

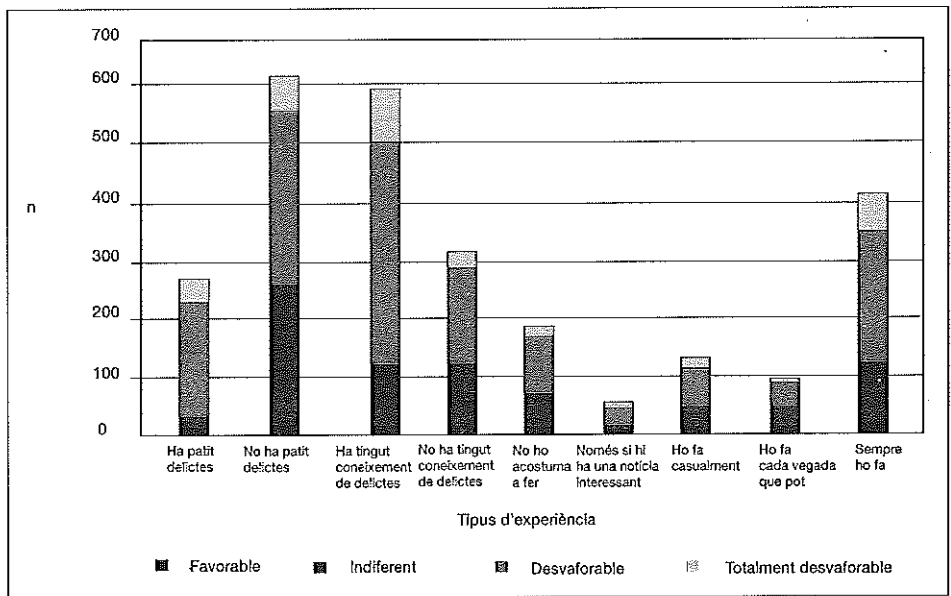
Quadre 11. Freqüència de resposta als reactius de la subescala 4 «actitud davant de la policia»

Reactius	Totalment d'acord	D'acord	Indiferent	En desacord	Totalment en desacord
En els seus operatius la policia només aplica el mínim de violència	3,4%	29,9%	15,1%	39,7%	11,9%
No es pot confiar en la policia	35,5%	38,4%	11,6%	11,9%	2,8%
La policia actua enèrgicament davant de la delinqüència	2,3%	15,3%	9,8%	48,9%	23,7%
La policia està associada amb la delinqüència	28,3%	40,7%	20,2%	7,7%	3,1%

Reactius	Totalment d'acord	D'acord	Indiferent	En desacord	Totalment en desacord
La policia no està capacitada per a resoldre els problemes de la seguretat pública	31,1%	45,2%	7,9%	11,3%	4,4%

Tanmateix, encara hi ha una altra circumstància que s'ha de comentar. Fins a aquest punt, l'evidència que es desprèn de les freqüències de resposta als ítems de l'escala i els encreuaments que s'han fet respecte a l'escala total mostra l'orientació de les actituds globals, però l'elevat percentatge d'ambivalència registrat en fer la mitjana de les actituds de tota l'escala és una qüestió que no es pot eludir.

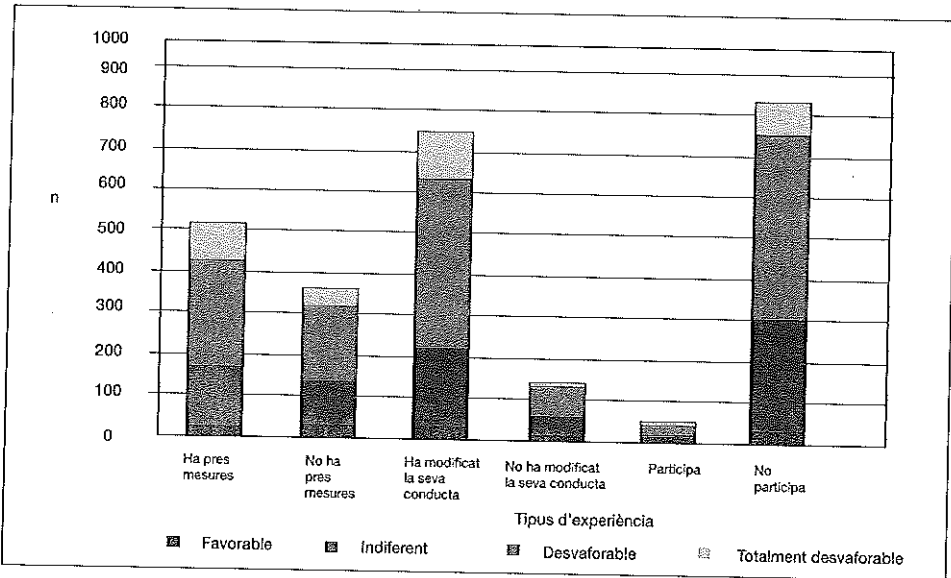
Figura 5. Actituds segons experiències de victimització

De fet, les diferències podrien haver estat determinades perquè la tendència de les respostes va ser diferent, no només entre els reactius, sinó entre cadascuna de les subescales. La tendència de resposta dels subjectes va ser més conservadora en avaluar, en aquest ordre, la seguretat en la pròpia colònia i els aspectes generals de la seguretat presentats en la subescala 3; la zona laboral i la policia, d'altra banda, van motivar les persones per a expressar, també en aquest ordre, actituds extremadament negatives. En confrontar les actituds expressades res-

pecte a la seguretat en la pròpia colònia i en la zona laboral, en què es van avaluar circumstàncies més concretes de seguretat, amb les obtingudes en la subescala 3, que va mesurar l'actitud en termes de més abstracció, crida l'atenció el fet que els resultats d'aquesta última se situïn entre els de les altres dues. Tot i que les tres subescales van presentar una tendència de l'actitud molt similar, la presència de diferències estadísticament significatives entre si prova que les persones van poder percebre amb claredat que avaluaven dimensions diferents d'un mateix fenomen i que, per tant, van escollir expressar la seva actitud d'una manera diferenciada: es van mostrar més conservadors en expressar la seva actitud sobre la zona on viuen, una mica més crítics quan avaluaven paràmetres abstractes d'inseguretat i extrems en considerar el lloc en què treballen. D'alguna manera, aquesta situació implica que el subjecte va avaluar amb més claredat entorns amb els quals manté una relació vital més directa i, per tant, respecte a aquests espais les seves actituds van ser més definides.

Figura 6. Modificació de conducta com a conseqüència de la inseguretat

Aquesta constatació permet deduir que, malgrat que l'opinió de les persones davant de les situacions plantejades en l'escala és majoritàriament negativa, l'elevat percentatge d'actituds ambivalents registrades en les puntuacions totals de l'escala i les seves subescales és conseqüència del fet que els subjectes, en la seva individualitat, van percebre diferent les diverses situacions teòricament agrupades sota l'apartat *inseguretat*. Aquesta deducció explicaria l'existència d'una dimensió *pragmàtica* que fa que tothom compregui en termes molt generals, a què es refereix el concepte *seguretat pública*, però també indica que en una

exploració més profunda aquest significat general assumeix un sentit més particular.

Aquests resultats, que un cop més donen suport a la idea que hi ha una dimensió abstracta i una altra més concreta de la percepció de la inseguretat, apunten a favor de noves hipòtesis que caldria formular i posar a prova en anàlisis posteriors. Ja s'ha vist que la percepció de la inseguretat no depèn necessàriament de la informació que es té en termes abstractes respecte al delictes —cosa que és vàlida, almenys d'entrada, per a l'anomenada alarma social—, que d'alguna manera implica una valoració sobre la possibilitat concreta de ser víctimitzat; al contrari, és probable que hi hagi una explicació diferent per a l'actitud davant de la seguretat que, segons s'ha vist, suggereix una mirada sobre els processos de significació vital amb què les persones construeixen el seu entorn d'una manera intersubjectiva.

BIBLIOGRAFIA

- ÁLVAREZ, A.J. *Crisis económica y criminalidad. Tesis de grado*. Mèxic: Institut Nacional de Ciències Penals, 1987.
- ANIYAR, L. «La criminología crítica o la realidad contra los mitos». *Derecho Penal y Criminología*, vol. 2, núm. 8, 1979.
- AZAOLA, E. *El delito de ser mujer: hombres y mujeres homicidas: historias de vida*. Mèxic: Plaza y Valdés-CIESAS, 1996.
- BARATA, F. «El drama del delito en los *mass media*». *Delito y Sociedad*, núm. 11, p. 59-68, 1998.
- BARATTA, A. «I nuovi orizzonti della prevenzione». *Sicurezza e Territorio*, núm. 2, març-abril de 1993, p. 9-14.
- BARATTA, A. «Entre la política criminal de seguridad y la política social en países con grandes conflictos políticos». *Alter*, núm. 4-5, gener-agost de 1998, p. 1-45.
- BECK, U. «Teoría de la modernización reflexiva». A BERIAN, Josetxo. *Las consecuencias perversas de la modernidad*. Barcelona: Paidós, 1996.
- DE LEO, G. «Complessità sociale e prevenzione della criminalità». *Sicurezza e Territorio*, núm. 2, març-abril de 1993, p. 15-20.
- ELORZA, H. *Estadística para las ciencias del comportamiento*. Mèxic: Harla, 1987.
- FERRÁN ARANAZ, M. *SPSS para Windows. Programación y análisis estadístico*. Mèxic: McGraw Hill, 1996.
- GARCÍA BORÉS, J. «Severidad social a través de la voluntad punitiva». A GARRIDO, E.; HERRERO, C. (comp.). *Psicología política, jurídica y ambiental*. Salamanca: Eudema, 1996, p. 253-267.
- GARCÍA PÉREZ, A. *Elementos de método estadístico*. 5a ed. Mèxic: UNAM, 1970.
- GIDDENS, A. *Modernidad e identidad del yo. El yo en la sociedad contemporánea*. Madrid: Península, 1997.
- GONZÁLEZ PLACENCIA, L. *Hacia un modelo democrático de seguridad ciudadana: entre la justicia cívica y el sistema penal*. Mèxic: Fundació Rafael Preciado, 1998 [sèrie Documentos de Trabajo, núm. 15].

- GONZÁLEZ VIDAURRI, A.; GORENC, K.; SÁNCHEZ, A. *Control social en México, D.F.* Mèxic: UNAM; campus Acatlán, 1998.
- GORENC, K.; HERRERA, E.; REYNAGA, J. *Manual de diseños de investigación.* Mèxic: Institut Nacional de Ciències Penals, 1995.
- HERAS, M. *Uso y abuso de las encuestas. Elección 2000: los escenarios.* Mèxic: Océano, 1999.
- HABER, A.; RUNYON, R. *Estadística general.* Mèxic: Addison-Wesley Iberoamericana, 1986.
- KALA, J. *La ruptura de la linealidad en la estadística criminal. Un ensayo caótico. Tesis de grado.* Mèxic: Institut Nacional de Ciències Penals, 1994.
- KALA, J. «En torno a la consistencia formal del discurso institucional de la seguridad pública». *El Cotidiano*, 90, 1998, p. 25-30.
- LUHMAN, N. *Observaciones de la modernidad.* Barcelona: Paidós, 1997.
- MILBURN, MICHAEL A. *The Social Psychology of Public Opinion.* Califòrnia: Brooks Publishing Co., 1998.
- MOSCONI, G. «Devianza, sicurezza e opinione pubblica in Emilia-Romagna». *Quaderni di Città Sicure* 2, setembre de 1995, p. 47-78.
- MOSCONI, G. «Sicurezza e opinione pubblica in città». *Quaderni di Città Sicure* 4, juny de 1996, p. 115-152.
- MOSCONI, G. «Devianza, sicurezza e opinione pubblica. Il Rapporto». *Quaderni di Città Sicure* 5, setembre de 1996, p. 57-94.
- NADELSTICHER, A. *Técnicas para la construcción de cuestionarios de actitudes y opción múltiple.* Mèxic: Institut Nacional de Ciències Penals, 1983.
- NORMA, D. *Zero Tolerance: Policing a Free Society.* Londres: Institute of Economic Affairs, 1997.
- PAVARINI, M. «Perché correre il rischio della prevenzione». *Sicurezza e Territorio*, núm. 2, març-abril de 1993, p. 27-30.
- PITCH, T. «Bisogni di sicurezza, prevenzione e generi». *Sicurezza e Territorio*, núm. 2, març-abril de 1993, p. 21-26.
- PITCH, T. «Sentirsi sicure, sentirsi sicuri». *Sicurezza e Territorio*, núm. 13, març-abril de 1994 [suplement especial], p. 23-26.
- ROMERO, B. «Las estrategias de seguridad pública en los regímenes de excepción: el caso de la política de tolerancia cero». *El Cotidiano*, núm. 90, juliol-agost de 1998, p. 13-24.
- RUIZ HARREL, R. *Criminalidad y mal gobierno.* Mèxic: Sansores & Aljure, 1998.
- SIEGEL, S. *Estadística no paramétrica aplicada a las ciencias de la conducta.* 4a ed. Mèxic: Trillas, 1995.
- TENORIO, F. «Marginalidad y violencia (aproximaciones al estudio del control social en la Ciudad de México)». *Alegatos*, núm. 33, maig-agost de 1996, p. 391-404.
- TENORIO, F. «Seguridad pública y conveniencias políticas». *Alegatos*, núm. 34, setembre-desembre de 1996, p. 617-630.
- YOUNG, J. «Tolerancia cero. De regreso al futuro». *Alter*, núm. 6, setembre-desembre de 1998, p. 1-31.
- ZEPEDA LECUONA, G. «Seguretat pública» [ponència]. A: *Fòrum Corrupció i vida pública*, organitzat pel Centre d'Estudis de Dret Públic de l'ITAM i la Fundació Rafael Preciado, del 26 al 28 d'octubre de 1998.